

Valentin Ciorbea, Laura Stancu, Aledin Amet, Tătarii în izvoare arhivistice românești, vol. 1, Comunitatea musulmană în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2011, 356 p.

Ca întotdeauna, privesc cu simpatie - prețuiesc, de fapt, în primul rând - ceea ce face Valentin Ciorbea. În legătură cu cazul de față, acum mai bine de 40 de ani, aveam ambiția, materializată atunci la posibilitățile minime ale perioadei, să public câte ceva cu studenți sau foști studenți ai mei. Publicam, astfel, în „Ex Ponto” - revista studenților din Constanța -, în revista de cultură „Tomis” și în revista Muzeului de Istorie Națională și Arheologie de la malul Mării. Cultivând un asemenea gând ca axiomă, având realizări de excepție, prof. univ. dr. Valentin Ciorbea, conducător și al școlii doctorale de pe lângă Facultatea de Istorie și Științe politice a Universității „Ovidius” Constanța, editează această culegere de documente împreună cu doctori și doctoranzi ai noștri, sprijiniți fiind de studenții Facultății, Senias Resul, Memis Ametin, Agiali Aigut Alexandor, Gianbai Aygül.

În al doilea rând, după ce a realizat o operă fundamentală de istorie a Dobrogei, după ce a coordonat publicarea unor culegeri de studii privind Dobrogea, s-a întâmplat un fenomen, ca invers al fenomenului normal: în toată opera sa, expresia unei concepții, Valentin Ciorbea n-a pornit de la instinct, la știință și conștiință, ci invers. Instinctul, după această acumulare științifică de-o viață, i-a descoperit faptul că această parte de istorie a Dobrogei duce lipsă de documente fundamentale. Și l-a obligat să coboare spre adâncimile de diamant ale izvorului. În felul acesta, a publicat, de curând, în traducere românească, un volum excepțional - nemțesc! - intitulat *Imagini din Dobrogea 1916- 1918*, editat de „Administrația Germană a Etapelor în Dobrogea”¹.

*

Volumul pe care avem plăcerea și onoarea să-l prezentăm este o carte la care istoriografia dobrogeană visează demult. Și e realizat la cel mai înalt nivel științific: Laura Stancu, absolvent și doctor al Facultății noastre, e cercetător științific la C.N.S.A.S., iar Amet Aledin, absolvent

¹ *Bilder aus der Dobroudscha 1916-1918/ Imagini din Dobrogea 1916-1918*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2011, 374 p. În același sens, Petre Covacef prezintă traducerea după Camille Allard și Jules Michel, cărțile lor, mai mult citate decât citite: Petre Covacef, *Povestea farului genevez. Souvenirs d'Orient. Note, comentarii, prelucrări, adaptări, schițe și povestiri din trecutul orașului Constanța*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2007. În fine, eu, împreună cu Liliana Lazia, am publicat *Dobrogea 1884-1885 în 31 de răspunsuri la „Chestionarul Hașdeu”*, Constanța, Ed. Ex Ponto, 2010.

al facultăților de Filologie și Istorie, masterand și doctorand al nostru, scriitor și deputat al comunității tătare, în două legislaturi, în Parlamentul României.

Cartea se compune din publicarea a 151 de documente de felul amintit în titlu, inedite în totalitate./ Volumul se constituie, în prima sa parte a unui „triptic” de documente de după 1949./

Așadar, într-un prim capitol, 65 de documente privesc activitatea, în primul rând, a Seminarului Musulman din Medgidia, a Muftiatului și cultului musulman în Dobrogea, între 1943-1964. Următorul capitol se oprește asupra fișelor de urmărire a 151 personalități musulmane/ „aflate în atenția Securității”¹.

În fond, de unde această atenție deosebită și deosebit de primejdioasă acordată musulmanilor din România - turci și tătari, evident -, într-o perioadă, ea însăși împărțită în etape care, din nefericire pentru musulmani, au prezentat și o continuitate. În primul rând, zic, este atenția acordată de musulmanii Dobrogei fraților lor din Crimeea, de o asemenea manieră încât au interesat, într-un mod excesiv de periculos, serviciile speciale sovietice și comuniste românești². Este cunoscută tragedia trăită de tătarii din Crimeea, în dublă ipostază, de luptători loiali URSS în cadrul Armatei Roșii – unii - și alții de partea armatei germane, în dorința firească, dar utopică, în condițiile date de eliberare a Crimeii și, prin extensie, de cucerire a libertății naționale de către tătari, poate, în cadrul unui stat național.

Evident că, în condițiile în care, imediat după „eliberarea” Crimeii de către armatele lui Stalin, a avut loc o trimitere masivă a aproape întregii populații tătare în gulaguri ucigașe, din Siberia până în republicile din sudul URSS, fuga spre zone mai libere de stalinism, ca, de pildă, în Dobrogea românească, unde se găseau zeci de mii de cosângeni, este ușor de înțeles. Aceasta este principala căutare și găselniță a securității române de până în 1964. Atât cât cunosc, mai mult de 100 de tătari din Dobrogea - majoritatea, fruntași ai comunității - au făcut închisoare, unii dintre ei chiar au murit în închisorile politice comuniste³. Pe de altă parte, în stilul cel mai securist politic, rapoartele informatorilor privind activitatea

² Facem trimitere doar la 3 din cele 4 volume editate de U.D.T.T.M.R. în colaborare cu Facultatea de Istorie din Constanța: *Tătarii în istoria românilor*, vol. II, /coord. Marian Cojoc/, Constanța, Ed. Muntenia, 2005; *Din istoria tătarilor*, vol. 1/ coord. Marian Cojoc, Erol Menadin/, Constanța, Ed. NeroLine, 2010; *Din istoria tătarilor. Contribuții istoriografice*, vol. II/ coord. Mădălina Lasca, Erol Menadin/, Constanța, Ed. Ovidius University Press, 2011.

³ Amintim, în acest sens, cu mare folos cu înțelegerea concretă a situațiilor din localități anume și privind personalități anume, cartea doamnei Güner Akmola, *Tătarii*, 2 vol., Ed. Boldăș, Constanța, 2011.

desfășurată în comunități, în general, sau în instituții ale comunităților, probabil, cunoscuți de către o parte a celor suspecți, poartă amprenta profundă a perioadei. De fapt, întreaga comunitate tătară din România se simțea suspectată. Dar, nu recurgea la forme de luptă organizate pentru autoapărare sau chiar ripostă. Specific musulmanilor din Dobrogea era această luptă surdă, această conștiință a faptului că ei, turcii și tătarii, nu sunt singuri/ pentru că exista un sprijin moral măcar din partea unor rude, prieteni, cunoscuți din Turcia./ Pe de altă parte, cartea nu-i privește în exclusivitate pe tătari. Era și greu să fac să faci o asemenea diferențiere între turci și tătari, pe care nici ofițerii de securitate nu erau pregătiți să o facă⁴.

Vorbind despre această primă parte a volumului 1 și explicând ceea ce ni s-a impus la prima vedere, și încă valoarea acestor documente e de necontestat. Și, totuși, valențe superioare înțelegerii oferite de aceste documente sunt de subliniat:

1. implicarea cultului musulman la nivel de înaltă reprezentativitate în acțiunile cultelor din România comunistă de până în 1964, în lupta pentru pace, mișcare internațională;

2. implicarea cultului musulman, prin Muftiat, în mișcări democratice anticapitaliste, antiimperialiste, răspunzând orientării statului român pe plan internațional;

3. dar, mai ales, numeroase documente ce detaliază, faptic și statistic, evoluția comunității, a localităților cu populație musulmană, evoluția intelectualității care trebuia observată pas cu pas. Putem spune chiar că e vorba despre o implicare în internațional a Muftiatului/ fapt ce se va face, manifest și impresionant, sub Nicolae Ceaușescu și, mai ales, după 1990/.

Astfel, iată, de pildă, câteva documente semnificative: 1950 - *Date sintetice privind situația cultului musulman, a veniturilor muftiatului din Constanța și a activității Seminarului din Medgidia*; 1950, februarie - *Tabel cu localitățile din județul Constanța unde funcționau lăcașuri de cult, numărul credincioșilor, numele și prenumele clericilor, adresa, starea socială*

⁴ Noi, români din Dobrogea, în care ne-am născut și trăit alături de turci și tătari, n-am luat în serios identitățile separate, spunând, pur și simplu, „turcule”. Faptul că, în 1990, am luat la cunoștință acut de despărțirea dintre turci și tătari și m-a obligat să am intervenții în acest sens, în calitate de istoric și președinte al Comisiei de Învățământ, Știință, Cultură, Culte și Mass-media al C.J.P.U.N. Constanța, m-am exprimat în 2-3 articole în ziarul „Farul” din Constanța. Problema despărțirii avea și o explicație pecuniară, legată de existența a doi centri externi de finanțare. Din nefericire, acum, când scriu această recenzie, aflu, din surse autorizate - muftiul Muurat Iusuf - că se pregătește crearea unei a treia comunități, turco-tătară, care va complica și mai mult lucrurile, mai ales când ne gândim că ambele comunități abia dacă însumează 50 000 locuitori.

și politică; 1950 - *Dare de seamă privind istoria cultului musulman, viața profetului Mohamed. Evoluția cultului musulman după unirea Dobrogei cu România, în 1878, până în 1950. Scurt istoric al Seminarului Musulman.*

Urmează încă aproape 60 de documente. Parte dintre ele privesc situația din județul Tulcea și din alte zone cu populație musulmană. E o parte documentară de o extraordinară valoare.

*

Cel puțin tot atât de interesantă - dar mai rectilinie - și încadrându-se în mai mare măsură într-un STAS generalizat, adică mai puțin sensibil la identități și specifice, partea a doua, compusă din 151 de fișe personale, realizate de către informatori și ofițerii care răspundeau de problemă. Conținutul acestora, se înțelege, urmărea aceleași 3-4 direcții, constituind tot atâtea linii de acuzare a cutărei sau cutărei personalități, în genere, profesori la Seminarul din Medgidia, muftiul și alți înalți deservenți ai cultului „dușmani de clasă”, definiți astfel din cauza unei anumite averi, oameni nu îndeajuns de conștienți de primejdie, care creau și răspândeau zvonuri privind venirea sigură a americanilor, care-i vor învăța minte, definitiv și iremediabil, atât pe sovietici, cât și pe comuniștii români. Asta i-au costat zeci de ani de închisoare. Dintre cele 151 de personalități care ne sunt desconspirate nouă, celor de azi, de către întocmitorii acestei excepționale culegeri de documente - de primă mână -, unii fuseseră membri ai P.N.Ț., alții ai altor partide și chiar membrii în P.M.R., în care, uneori, rămâneau.

După ce aceste trei volume ar fi publicate - și, ce bine ar fi ca această acțiune de la Constanța să se multiplice pentru toate minoritățile etnice! -, s-ar putea realiza o lucrare din care să reiasă cel puțin două ipoteze, cum le văd eu:

1. comuniștii n-au dus o politică discriminatorie față de minoritățile etnice, în comparație cu populația majoritară, teroarea comunistă lovind, în egală măsură, în majoritari și minoritari;

2. dacă acest adevăr s-ar impune, politica de victimizare exagerată, necorespunzătoare adevărului istoric, a uneia sau alteia dintre minorități, pe criteriu etnic, ce nu s-ar susține decât în situația germanilor din România. Dar, aceasta nu ținea de statul român.

Pe de altă parte, definitoriu, poate, și pentru o anumită fază a pregătirii și activității securității române - este vorba despre acea direcție a securității care privea urmărirea populației din interior. Și în acest caz, fără să trezim zâmbete, am descoperi oarecari valențe literare în portretistică la unele dintre paginile rapoartelor întocmite de informatori.

Am declarat, de la început, că ni s-a făcut onoarea dându-ni-se posibilitatea de prezentare a acestui volum - unul dintre cele mai valoroase privind istoria unei perioade -, prin ochii și coloratura religioasă a unor minorități etnice, tătare și turce, cele mai loiale statului român în ultimii vreo sută și cincizeci de ani.

În această viziune, este mai presus de meritoriu notarea operei realizate de profesorul Valentin Ciorbea și foști studenți ai săi, deveniți, la rândul lor, cercetători, Laura Stancu și Aledin Amet. Spre satisfacția și aprecierea Uniunii Democratice a Turco-Tătarilor Musulmani din România și a Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” Constanța. Evident, această reușită ar fi fost cu totul imposibilă fără implicarea generoasă și responsabilă a C.N.S.A.S.

Gh. Dumitrașcu